

Kínai városfejlesztés: regionális fejlődési modell kihívásokkal és mérőkövekkel*

Varga Bence

Juan Du:

A sencseni kísérlet – A kínai „azonnali város” története¹

Pallas Athéné Könyvkiadó, Budapest, 2020, 440. o.

ISBN: 978-615-5884-90-0

A városfejlesztés a városok létrejötte óta állandó kihívást és folyamatos elköteleződést jelent a városvezetés és a várostervezők részéről egyaránt. A fejlesztések sosem elszigetelt jelenségek, a legtöbb esetben valamilyen (geopolitikai, gazdasági, társadalmi) környezetbe helyezendők. Különösen egy háború utáni újjáépítés vagy a gazdasági hanyatlás időszaka támaszt jelentős kihívásokat e tekintetben. Ismernünk kell tehát az adott város vagy régió történelmét is annak érdekében, hogy megfelelő kontextusba tudjuk helyezni a városfejlesztési javaslatokat és az ennek során fellépő vitákat, cselekvési irányokat. Ennek hiányában könnyen abba a hibába eshetünk, hogy nem megfelelően értékeljük a mai városok kialakulásának körülményeit. Pontosan ilyen hibával szembesülhetünk, amikor Sencsen felemelkedését értékeljük. A „sencseni mítosz” szerint a város sikere elsősorban Kína gazdasági nyitásának, a modern várostervezésnek tudható be, továbbá annak a körülménynek, hogy Sencsen nem rendelkezik jelentősebb történelmi múlttal, így a város tervezése során nem kellett figyelembe venni hagyományokat, korábban kialakult elvárásokat, melyek adott esetben kötöttséget jelentettek volna. Ez azonban így nem teljesen igaz. Ez az állítás ugyanis több fontos körülményt figyelmen kívül hagy, azaz nem megfelelően szemlélte. Sencsen ugyanis nem nélkülözi a történelmi hagyományokat: több mint 300 „ősi település” létezik a városon belül, melyek a korábbi, jellemzően agrárfalvakból nőtték ki magukat, megadva a város kettősségét, emberközeli hangulatát. A szerző alapfeltevése az általános vélekedéssel szemben az, hogy a helyi tárgyalások, kereskedelmi kapcsolatok és társadalmi hálózatok legalább akkora szerepet játszottak Sencsen gazdasági felemelkedésében, mint az előzőekben felsoroltak.

* A jelen kiadványban megjelenő írások a szerzők nézeteit tartalmazzák, ami nem feltétlenül egyezik a Magyar Nemzeti Bank hivatalos álláspontjával.

Varga Bence a Magyar Nemzeti Bank vezető felügyelője. E-mail: vargabe@mnk.hu

¹ Eredeti angol nyelvű kiadvány: *The Shenzhen Experiment: The Story of China's Instant City*. Harvard University Press, 2020, p. 384.

Sencsen alapításának éveként 1979-et szokás említeni, ekkor jött létre a Különleges Gazdasági Övezet (*Special Economic Zone – SEZ*), melyet ugyan az 1960-as években már más országokban is létrehoztak, érdemi sikert azonban egy ország sem tudott igazán felmutatni korábban. A sencseni SEZ létrehozása *Teng Hsziao-ping* 1978–1989 közötti elnökségének első közötti intézkedése volt, szerves részét képezve a kínai nyitás és reform programjának. A sencsenit követte a Zhuhai és Shantou zónák létrehozása. Ezeket a zónákat főként a nyugati, szabad piacgazdaságot működtető, gazdaságilag sikeresnek tekinthető országok mintájára hozták létre, természetesen először kis méretben, decentralizáltan, így egyfajta piaci reformkísérleteknek is voltak tekinthetőek (egészen 2006-ig útlevél és vízum is szükséges volt a belépéshez ezekre a területekre). A SEZ-eknek rendkívüli jelentőségük volt a kínai reform megvalósításában, melyben Sencsen úttörő volt, hiszen a kínai állampolgárok millióit emelte fel a szegénységből, és példaként szolgált arra, hogy a bevezetett piaci reformok, a „szocializmus kínai sajátosságokkal” koncepciója működik. Ugyanis a SEZ-ek állandó kritika tárgyát képezték, annál is inkább, mivel működésüket jelentős bizonytalanság övezte, és – legalábbis kezdetben mindenképpen – népszerűtlennek számítottak. Talán a legsúlyosabb kritikát a „*The Origin of Old China’s Colonial Concessions*” című, 1982. évi jelentés fogalmazta meg, mely a SEZ-eket a korrupció, a csempészet, a pénzmosás, valamint az ellenséges külföldi országokkal való kollaboráció melegágyaként (a kapitalizmuson belül is) „elfajzott” megoldásnak tekintette, működését pedig összességében szegyetlennek értékelte. Pedig a SEZ létrehozásának is köszönhetően 1980 és 2000 között Sencsen GDP-je éves szinten átlagosan több mint 40 százalékkal emelkedett (0,2 milliárd jüanról 200 milliárd jüanra), majd 2017-re tízszeres növekedést ért el (2,2 trillió jüanra nőtt a GDP), meghaladva Ázsia legnagyobb pénzügyi központjai többségének GDP-jét. Sok esetben előfordult, hogy a jobb állás, a kedvezőbb lehetőségek reményében a munkát keresők a kor körülményeiből adódóan több napot és akár egyévi keresetüket is rászánták a Sencsenbe utazás költségeire. Mindezt annak ellenére vállalták, hogy a lakóhely-regisztrációs (ún. *hukou*) rendszer következtében elvileg nem lett volna lehetőségük a városok közötti vándorlásra. 1984-ben azonban a sencseni önkormányzat átmeneti tartózkodást biztosított a munkavállalók számára, legálissá téve a vándorlást (ezt követően több város is bevezetett hasonló intézkedést, és végső soron ez vezetett el a *hukou*-rendszer reformjához).

Visszatekintve tehát a SEZ vitathatatlanul fontos szerepet töltött be Sencsen felemelkedésében, azonban ezzel összefüggésben két téveszmére is fel kell hívunk a figyelmet. Az egyik, hogy Kínában a SEZ-ek létrehozásának célja az általános vélekedésekkel szemben nem a hatalmi befolyás növelése és a gazdasági jólét megteremtése volt. Ennél sokkal szerényebb célkitűzések álltak kezdetben a középpontban: a nagy éhínség (1959–1961) és az azt követő kulturális forradalom (1966–1976) rendkívül nagy szegénységet eredményezett, így ennek mérséklése volt a legfontosabb szempont. A másik gyakori tévedés Sencsen alapításának évé-

re (1979) vonatkozik, amely – bár nyilvánvalóan propagandisztikus okokból került így meghatározásra – elhallgatja a történelmi „hagyatékok” fontosságát, így azt is, hogy Chiwan kikötő történelme például egészen a Tang-dinasztiáig (618–907) nyúlik vissza, valamint hogy a Ming-dinasztia (1368–1644) időszakára már Dél-Kína egyik kiemelt kikötőjévé vált, fontos összekötő kapocsként a környező országokkal. Így a selyemút (a jelentősebb helyi kereskedelmi termékek, például porcelán, fűszerek, só²) szempontjából is meghatározó állomásnak bizonyult. A kereskedelem mellett vallási okok miatt is kiemelkedett ez a terület, az itt található Chiwan Tianhou templom, valamint a szintén itt megrendezett katonai rituálék következtében is felértékelődött a szerepe. A chiwani templom az idők során fokozatosan bővült, jelentősége nőtt, a Csing-dinasztia (1644–1912) második felére már mintegy 120 teremmel rendelkezett. Ennél azonban még korábban is visszamehetünk az időben a történelmi feljegyzések és a régészeti kutatások alapján: a Han-dinasztia éveiben (Kr. e. 206 – Kr. u. 220) a későbbi Sencsen (vagy ahogyan akkoriban nevezték, Nunhai prefektúra) már népes, civilizációját tekintve a korabeli viszonyokhoz képest fejlett régióknak számított. Kína egyetlen déli országrészén eltemetett császáranak, *Zhao Bingnek* (1272–1279) a sírja szintén itt található.

Sok nem valós feltételezés él Sencsen urbanizációt megelőző lakosságára vonatkozóan is. Az elterjedt nézet szerint mindössze 30 ezer főt számláló lakossága volt 1979-ben, míg valójában a lakosság száma már ekkor meghaladta a 300 ezer főt. Az eltérést csak részben magyarázza az a körülmény, hogy Sencsen két részre volt osztva: a déli SEZ-re és az északi településrészre, mindazonáltal a déli SEZ nélkül számolva is 100 ezer főt számláló lakossága volt Sencsennek. A halászfaluból Kína Szilícium-völgyévé váló megnevezés szintén árnyalandó. A minden sajátosságot nélkülöző „halászfalu” megnevezés ugyanis arra engedne következtetni, hogy a kínai Szilícium-völgy szinte bárhol megalakulhatott volna. Ez azonban egyáltalán nem igaz. Sencsen ugyanis egy egyedülálló övezet, a különböző mezőgazdasági és tengerparti kereskedelmi területek, a központi és peremterületek közösségei egyaránt fontos tényezők voltak a város növekedésében. A Huanggang részen élő korábbi agrárközösség például saját közösségi, politikai erejét és a szabályozói kibúvókat is felhasználta a városiasodás, várostervezés során annak érdekében, hogy jelenlegi egyedi helyét meg tudja őrizni az új metropoliszban.

Az 1990-es években az építkezések jelentős fellendülést mutattak, így 1995-re megépülhetett a *Di Wang* (azaz *Land King*, utalva a telekért fizetett ellenérték nagyságára), mely – a sencseni mértékeket nem meghazudtolva – 384 méter magasságával

² A sókereskedelem ebben az időszakban rendkívül gyümölcsöző tevékenységnek bizonyult, ezt támasztja alá, hogy a Nagy Fal és a Tiltott Város építéséhez is jelentős részben az ebből származó bevételek járultak hozzá. Nem meglepő ilyenformán, hogy erre császári monopólium terjedt ki (a „vasipar” és szeszes italok előállításával), ami jelentősen hozzájárult Vu császár 54 évig tartó uralkodásához. És bár a legtöbb állami monopólium a későbbi évszázadokban megszűnt, a só előállítására és kereskedelmére vonatkozó monopólium egészen 2017. január 1-ig fennmaradt.

egész Ázsia legnagyobb toronyépületének számított. A telekhasználati tartós bérlet bevezetése, illetőleg a kapcsolódó ingatlanjogi változások megteremtették a lehetőséget arra, hogy 1992-ben Kínában először nemzetközi ingatlanaukciót hirdessenek meg. Ez jelentősen hozzájárult ahhoz, hogy nagyobb számban megjelenhettek külföldi befektetők és közös vállalkozások (joint venture). Az előbbieken alapján nem meglepő, hogy 2011-ben újabb rekord született: a *KingKey Financial Tower* (vagy KK100, utalással a 100 emeletre), mely egy 442 méter magas felhőkarcoló. A városépítés ugyanakkor jelentős kihívást támasztott a lakosság számára is. A „*nail house*” elnevezés azokra a házakra utal, amelyeknek tulajdonosai nem járultak hozzá azokhoz a feltételekhez, melyeket az építési vállalkozók kínáltak számukra az általuk birtokolt telekért cserébe. A beruházásoknál ugyanis az ott lakóknak más lakhatást, illetőleg kompenzációt kínáltak fel, melyet nem minden tulajdonos fogadott el. Ez meglehetősen nagy nemzetközi visszhangot kapott, de az építkezéseknek nem állta útját. A tárgyalások kimenetele jellemzően a beruházók igénye szerint alakult (nem minden tulajdonos vállalta a hosszú, pénz- és időigényes jogi procedúrákat), azonban néhány meglehetősen egyedi eset is előfordult. Az egyik kínai család mintegy 3 évig tartó bírósági tárgyalást követően nyert meg egy pert, így a pénzügyi központ „közepén” tudták megtartani ingatlanjukat. A beruházók és a kerületek vezetői közötti tárgyalások eredményeként megmaradhettek egyes „falvak” is a pénzügyi központon belül, melyek a mai napig sajátosságai Sencsen városképének.

A sencseni városkép így meglehetősen nagy kettősséget mutat, amire példa többek között a Baishizhou városrész, ahol a legnagyobb a népsűrűség Sencsenen belül, s a legtöbb épület is itt található, de rablások, bandaháborúk színtere is egyben. Ezek ismeretében meglepően hathat, hogy Baishizhou a Nanshan kerületben helyezkedik el, amely Sencsen technológiai központja. A nanshani kerületben található az Alibaba és a Tencent székhelye is, mely utóbbi az egyetlen közösségi hálózati portál a világon a Facebookon kívül, amelynek 1 milliárd főt meghaladó regisztrált felhasználója van. Ezen felül a Huawei, ZTE, Philips és a Lenovo is rendelkezik itt irodával, 2015-ben összesen 7 675 regisztrált ipari és kereskedelmi vállalkozás volt bejegyezve a kerületben. Itt található a Shenzhen University, a város legrégebbi és egyben legnagyobb egyeteme. Az egyetemet 1983-ban alapították, leghíresebb fakultása a számítógép-tudomány. Több híresség is itt végzett, többek között Ma Huateng, a Tencent alapítója. Az *Overseas Chinese Town* („Window of the World”, „Splendid China”, „Chinese Folk Culture Village” nevekkel is illetik) Sencsen egyik büszkeségének számít magával ragadó tájképével, parkjaival és modern épületeivel, melyeknek köszönhetően Sencsen egyik turisztikai központja is egyben. Miniatur változatban megtalálható itt az Eiffel-torony, a Potala palota és sok más nevezetesség. És mindezt szinte csak egy betonfal választja el a nyomornegyedtől.

A sencseni sikertörténettel a színdarabokon, filmekben keresztül számos helyen találkozhatunk. Az egyik legismertebb Sencsent bemutató könyv, a „*Heaven to the*

Left, Shenzhen to the Right” elsősorban a fiatalabbak körében népszerű noirszerű jellege miatt. Ebben a nyilvánvaló sikerek bemutatása mellett megfogalmazásra kerülnek problémák is, így például a lakhatási nehézségek vagy a külső területek esetén tapasztalható alacsony életszínvonal. A 2019–2025 évekre szóló városterv integrált rehabilitációt fogalmaz meg a vidéki területekre vonatkozóan, de a konkrét eljárások tekintetében még sok hiányosság, tisztázandó kérdés azonosítható. Mindazonáltal kiváló példája Sencsen folyamatos fejlődést, változást akarásának, ami más városokat is növekedésre ösztönöz. Bár *Teng Hsziao-ping* életében megtiltotta, hogy szobrot emeljenek neki, nem véletlenül találhatunk szülővárosán kívül egyedül Sencsenben szobrot a korabeli elnökről, pedig mindössze kétszer volt Sencsenben, 1984-ben és 1992-ben, és összesen nem töltött ott 1 hétnél többet.

A könyv tanulsága alapján a sencseni siker nehezen adaptálható más városokra, ugyanis a kormányzati politikán kívül számos más, egyedi tényezőnek is köszönheti Sencsen az elért sikereket. Ezért inkább fontosabb, hogy a várostervezés, városfejlesztés során ne a sencseni mintát próbáljuk meg követni, illetőleg lemásolni, hanem arra próbáljunk meg választ kapni, hogy milyen, eddig nem felfedezett tanulságok vonhatók le Sencsen történetéből. Ez a könyv ebben nyújt érdemi támogatást.